

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Чуян Ірини Леонідівни
«Чеська етнічна меншина України: особливості повсякденного життя,
ментальність та соціокультурні трансформації (20 – 30-і рр. ХХ ст.)»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України**

На теренах України мешкають представники цілої низки етнічних меншин. Відтак питання формування та реалізації державної етнонаціональної політики набувають особливої ваги. Слід наголосити на тому, що створення ефективного правового та інституційного механізму регулювання етнонаціональних відносин є важливим чинником національної безпеки держави, зокрема, в частині запобігання етнополітичним конфліктам та штучного нагнітання напруги між представниками різних етносів з боку окремих політичних сил, зокрема, з сусідніх держав. З огляду на вищевикладене, вивчення історичного досвіду міжетнічних взаємин на території України, зокрема, досвіду мирного і взаємовигідного співіснування різних етносів, має значну суспільну актуальність.

Попри те, що після здобуття нашою державою незалежності створено значний масив наукових праць, присвячених різним аспектам історії етнічних меншин України, дотепер історія окремих етнічних меншин є дослідженою лише фрагментарно, зокрема, лише на регіональному рівні. Саме тому дисертаційне дослідження Чуян Ірини Леонідівни, в якому комплексно висвітлено повсякденне життя, соціокультурний і соціоментальний простір чеської етнічної меншини на теренах України впродовж 20-х – 30-х рр. ХХ ст., має значну наукову актуальність.

Дисертанткою чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, логічно окреслено його хронологічні рамки та територіальні межі, змістовно

сформульовано мету і завдання роботи. Чітко вказано, в чому полягає новизна результатів дисертаційного дослідження. Не викликає заперечень структура дисертації. Вона впливає із мети та завдань дослідження, є чіткою і логічною, кожний із розділів має завершений характер, що в комплексі і дозволило дисертантці ґрунтовно проаналізувати проблему.

Характеризуючи перший розділ дисертації «Стан наукової розробки, джерельна база та методологія дослідження», варто зазначити наступне. Дослідивши історіографію проблеми, дисертантка здійснила її класифікацію. Проаналізувавши кожну із окреслених складових: радянську, сучасну українську та зарубіжну історіографію, Чуян І.Л. визначила їхні характерні особливості, рівень об'єктивності наукових досліджень, їх залежності від суспільно-політичної ситуації, фактологічного наповнення, дослідницьких пріоритетів та акцентів. На підставі детального аналізу стану наукової розробки проблеми соціокультурної історії чеської етнічної меншини впродовж міжвоєнної доби дисертант доводить, що вона дотепер не була об'єктом цілісного наукового дослідження.

Дослідивши масив архівних і опублікованих джерел з окресленої проблеми, дисертантка довела, що вона забезпечена достатньо репрезентативною, різноплановою джерельною базою, яка дає змогу системно висвітлити повсякденне життя, суспільно-політичні та соціокультурні процеси в середовищі чеської етнічної меншини в окреслений період. У дисертації використано значну кількість архівних документів із фондів центральних архівів (Центральний державний архів громадських об'єднань України, Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, архів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України) та Державного архіву Житомирської області, частина з яких вперше вводиться до наукового обігу. Також Чуян І.Л. було опрацьовано низку опублікованих збірників документів, матеріали архівної періодики та джерела особового походження

Методологічна база дисертаційного дослідження дозволяє комплексно та об'єктивно висвітлити поставлену проблему. Застосування принципів об'єктивності та історизму дало змогу відмовитися від ідеологічних кліше і розглянути проблему в контексті історичних обставин досліджуваного періоду. Застосування історико-порівняльного, проблемно-хронологічного та історико-системного методів дозволило дисертантці якісно проаналізувати значний і різноплановий масив даних і на їх основі визначити базові тенденції та ключові віхи історії чеської етнічної меншини на українських землях впродовж міжвоєнної доби. Можна дійти висновку, що методологічний інструментарій дослідження є достатнім для комплексного дослідження поставленої проблеми та вирішення поставлених дослідницею завдань.

Характеризуючи другий розділ дисертаційного дослідження Чуян І.Л. «Умови формування, соціальний простір і матеріальна підоснова повсякденного життя чеської меншини (20 – 30-і рр. ХХ ст.)», варто відзначити розлогий фактичний матеріал, на підставі аналізу якого дисертанткою було визначено основні чинники формування соціально-економічного та соціокультурного простору чеської етнічної меншини на українських землях. Зокрема, дослідницею простежено соціально-економічні та політичні передумови міграції чехів на терени України. У дисертації наведено детальні статистичні відомості стосовно заснованих чеськими мігрантами поселень, зокрема, кількість, статевий і віковий склад їх мешканців. Всі ці дані наведені в динаміці, що дає змогу системно реконструювати демографічні зміни в середовищі чеської етнічної меншини впродовж міжвоєнної доби (дис., с.60-63).

Дослідницею на основі значного масиву документів висвітлено особливості функціонування традиційної чеської громади. Зокрема, висвітлено традиційні для чехів форми громадської взаємодопомоги (дис., с.72-73), реконструйовано традиційну весільну та поховальну обрядовість (дис., с.75-78, 83), особливості родинних взаємин (дис., с.75-82).

У дисертаційному дослідженні Чуян І.Л. детально висвітлено особливості традиційної кухні чеської етнічної меншини, зокрема, простежено відмінності від кухні чехів на їхніх етнічних землях. Виокремлення таких деталей свідчить, зокрема, про ретельність опрацювання дослідницею розлогого документального матеріалу (дис., с.84-87).

Окремо дослідниця зупинилася на трагічних подіях Голодоморів 1921-1923 і 1932-1933 рр., на основі архівних документів і спогадів очевидців навівши детальні ілюстрації страждань чеських селян, які стали жертвами злочинної політики тоталітарного комуністичного режиму.

Авторкою детально висвітлено особливості традиційного одягу, планування поселень і будівництва житла чехів на українських землях (дис., с.90-100), при цьому окремо вона вказала на ті зміни, яких зазнала традиційна матеріальна культура чехів під впливом політики комуністичного режиму. Варто окремо звернути увагу, що ті сюжети, в яких висвітлено матеріальну культуру чеської етнічної меншини, мають міждисциплінарний характер, будучи цікавими як для істориків, так і для етнографів.

У третьому розділі «Трансформація повсякденного світогляду чеської етноспільноти (1920 – 1930-і рр.)» висвітлено базові тенденції зміни соціокультурного та соціоментального простору чеської етнічної меншини під впливом політики комуністичного режиму. Зокрема, детально проаналізувавши статистичні відомості щодо участі чехів у діяльності комітетів незаможних селян, сільських рад, вступу до колгоспів дисертантка дійшла висновку стосовно загалом негативного або скептичного ставлення чехів до комуністичного режиму.

Окремо дослідниця зупинилася на залученні чеської етноспільноти до примусової колективізації та участі її представників у селянському повстанському русі, який був реакцією на колективізацію. Вказані сюжети проілюстровані низкою спогадів очевидців, що робить їх яскравими і емоційно насиченими (дис., с.112-117). Те саме стосується і сюжету стосовно політичних

терору» на прикладах трагічних історій «ворогів народу», а насправді звичайних чехів, які мешкали в Україні – вчителів, інженерів, робітників, колгоспників – дає змогу більш повно відчувати атмосферу тієї жакливої доби (дис., с.117-124).

На основі детального фактичного матеріалу дисертанткою було визначено основні тенденції розвитку освіти в середовищі чеської етнічної меншини, зокрема, було простежено ставлення чехів до державної освітньої політики, на прикладі шкіл у місцях компактного проживання чехів визначено деструктивні наслідки, яких завдавала освітній галузі її крайня ідеологізація та політизація (дис., с.124-136).

Вагомим науковим здобутком дисертантки можна вважати аналіз конфесійної ситуації у середовищі чеської етнічної меншини. Слід відзначити те, що у дисертаційному дослідженні не лише подано статистичну інформацію стосовно конфесійної приналежності вихідців із Чехії на українських теренах, але й проаналізовано ті зміни, яких зазнавала релігійна ідентичність чехів під впливом православ'я, визначено ступінь впливу релігії на життя чеських громад, проаналізовано ставлення чехів до атеїстичної доктрини, яку агресивно нав'язував комуністичний режим (дис., с.136-141).

Характеризуючи четвертий розділ «Виробнича діяльність і відпочинок у повсякденному житті чеської меншини міжвоєнної доби», слід зазначити, що дослідницею було активно використано міждисциплінарний підхід: окремі сюжети містять не лише історичний, але й цінний і цікавий етнографічний, фольклористичний, культурологічний матеріал. Зокрема, це стосується аналізу традиційних особливостей сільського господарства та ремесел (дис., с.144-153), святкової обрядовості, музичної і пісенної культури (дис., с.161-169).

Дисертанткою було детально проаналізовано ті трансформації, яких зазнала традиційна духовна культура чеської етнічної меншини під впливом культурної політики комуністичного режиму, а також агресивно насадженої компартійною владою політичної агітації та пропаганди (дис., с.170-175)

Визнаючи загалом високий науково-теоретичний рівень та ґрунтовність дисертаційного дослідження, варто зупинитися на окремих зауваженнях та побажаннях.

1. Характеризуючи історіографію проблеми, доцільно було б звернути увагу на здобутки вітчизняних науковців у галузі етнополітології. Також більш розлогим мав би бути огляд зарубіжної історіографії, зокрема, праць, присвячених етнонаціональній політиці в СРСР.

2. Окремі сюжети вбачаються занадто деталізованими, надмірно переобтяженими розрізненими і подекуди другорядними фактичними даними. Зокрема, це стосується історико-демографічного аналізу (дис., с.59-63) чеської етноспільноти. В даному випадку більш доцільним є формування узагальненої статистики, яка є зручнішою для сприйняття і дає змогу краще зрозуміти тенденції і закономірності етнодемографічних процесів.

3. Більш детально варто було б зупинитися на особливостях політики коренізації в СРСР і українізації в УСРР, а також простежити тенденції поступової відмови від коренізації (українізації) на користь модифікованої версії російського імперського націоналізму в міру зміцнення тоталітарного режиму. У цьому ж контексті слід зауважити, що недостатньо чітким вбачається висвітлення доктринальних засад освітньої та мовно-культурної політики компартійної влади впродовж 30-х рр.

4. Ґрунтовніше слід було б висвітлити діяльність громадських об'єднань у середовищі чеської етнічної меншини, а також участь чехів у масових пропагандистських кампаніях, ініційованих компартійною владою.

Утім, слід наголосити на тому, що вказані зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Наукові положення, висновки і пропозиції, представлені у дисертаційному дослідженні Чуян Ірини Леонідівни, характеризуються науковою новизною, мають теоретико-методологічне значення та становлять практичну цінність. У подальшій публікації і авторефераті дисертації

відображено основні положення і результати дисертаційної роботи. Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях. Виклад дисертаційного матеріалу є послідовним і логічним.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у ході розробки навчальних програм, підготовки навчальних посібників з історії етнічних меншин і етнополітології, етнології та історичного краєзнавства, розробки нормативно-правових актів і методичних рекомендацій у сфері регулювання міжетнічних відносин для органів державної влади та місцевого самоврядування, в екскурсійній та краєзнавчій роботі.

Враховуючи все вищевикладене, можна дійти висновку, що дисертаційне дослідження Чуян Ірини Леонідівни «Чеська етнічна меншина України: особливості повсякденного життя, ментальність та соціокультурні трансформації (20 – 30-і рр. ХХ ст.)» є цілісним і завершеним, виконаним на високому фаховому рівні, воно відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., зі змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р. та № 567 від 27 липня 2016 р., а його автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології,
соціології та соціальної роботи
Міжрегіональної Академії
управління персоналом

